

ภาพชีวิตพื้นบ้านในสารคดีสำหรับเด็กเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว

The Local Life in the Documentary Book for Children Wankaew Award

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน*

บทคัดย่อ

สารคดีสำหรับเด็กเยาวชนรางวัลแว่นแก้วเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมพื้นบ้าน และปรารถนาจะให้คนรุ่นหลัง ผู้อ่านได้รับรู้และเห็นคุณค่าเช่นเดียวกัน โดยทั้ง ๒ เรื่อง สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตพื้นบ้านของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ทั้งในเรื่องสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชน การดำเนินชีวิตและวิถีชุมชนที่มีความผูกพันใกล้ชิดกัน การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันก็ได้ถ่ายทอดประเพณี การประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับอาชีพทำนา การประยุกต์ใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติทั้งเพื่อการบริโภคและใช้เป็นยา ภาพชีวิตดังกล่าวได้ฉายให้เห็นความงดงามของชีวิต สังคมและวัฒนธรรมไทยแบบดั้งเดิมอีกมิติหนึ่ง

คำสำคัญ: ภาพชีวิตพื้นบ้าน, สารคดีสำหรับเด็กเยาวชน, รางวัลแว่นแก้ว, เมื่อยายอายุเท่าหนู, บ้านชายทุ่ง

Abstract

The documentary book for children Wankaew award, the series “Mueayaiyrootaonoo” and “Banchaitoong” proudly present the local life and desire the next generation or the reader to acknowledge and has the same worth. Both of the documentaries show the scene of local life in North-Eastern and Southern of Thailand, in the community's geographic and historic pattern, life style and folkways that have close relationship, local amusement and performance both children and adult format. At the same time the both documentary present the custom and tradition, people conduct by believable and religious convention in Buddhism. Moreover, these scenes perform knowledge of farmer vocation, the natural material that advance use as food and herbal. The relate scene perform the beautiful of life, sociality and customs of original Thai in another part.

* อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Keywords: The local life, The documentary book for children, Wankaew award, Muaeyaiaryootaonoo, Banchaitoong

บทนำ

ในรอบสิบปีที่ผ่านมากระแสความนิยมในการอ่านวรรณกรรมเยาวชนจากต่างประเทศ เช่น “แฮร์รี่ พอตเตอร์” (Harry Potter) “เดอะ ลอร์ด ออฟ เดอะริงส์” (The Lord of the Rings) “เพอร์ซิยัส แจ็คสัน” (Percy Jackson) ฯลฯ ได้สร้างแรงกระเพื่อมให้แก่วงการวรรณกรรมของไทยอย่างมาก ด้วยเหตุที่บรรดานักอ่านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างหันมาอ่านวรรณกรรมแปลสำหรับเยาวชนมากขึ้น ความตื่นตัวดังกล่าวส่งผลให้เกิดการจัดประกวดวรรณกรรมเยาวชนขึ้นอย่างแพร่หลาย (มติชน, ๒๕๔๔) ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการในหมู่นักอ่านและส่งเสริมให้เกิดผลงานวรรณกรรมทั้งบันเทิงคดีและสารคดีสำหรับเยาวชนที่เขียนโดยคนไทยเพิ่มมากขึ้น

“รางวัลวรรณกรรมเยาวชนแว่นแก้ว” เป็นรางวัลทางวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในเจ็ดของ “รางวัลทรงอิทธิพลแห่งยุค” (พรชัย จันทโสภ, ๒๕๕๒) ด้วยความยอมรับจากนักเขียนและนักอ่านในแวดวงวรรณกรรมอย่างกว้างขวาง รางวัลวรรณกรรมเยาวชนแว่นแก้วจึงกลายเป็นเวทีที่ทำให้วรรณกรรมเยาวชนของไทยยกระดับขึ้นเทียบเท่ากับวรรณกรรมประเภทอื่น การให้รางวัลแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ นวนิยายสำหรับเยาวชน และสารคดีสำหรับเยาวชน แต่ละประเภทจะมีเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินแตกต่างกันไป สำหรับประเภทสารคดีกำหนดไว้ว่าเนื้อหาในผลงานจะต้องให้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือผสมผสานกันในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ การเดินทางท่องเที่ยว ชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี อาหาร กีฬา ภาพยนตร์ ดนตรี หนังสือ ศิลปะ ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ การเกษตร และการใช้ชีวิต (Living Lifestyle) (นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๑)

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อหาของงานเขียนที่ได้รับรางวัลแว่นแก้ว (รางวัลชนะเลิศ) ประเภทสารคดีในปี พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๒ คือ เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ตามลำดับ ต่างมุ่งเน้นไปที่ประเด็นการใช้ชีวิตในชนบทที่เรียบง่าย สวยงามและสุขสงบทั้งสิ้น เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าภาพชีวิตชนบทที่น่าเสนอมานสารคดีดังกล่าว คือความปรารถนาเบื้องลึกในใจของผู้เขียนที่ต้องการใช้งานเขียนเป็นสื่อในการส่งผ่านความคิดไปยังเยาวชนซึ่งต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ประเด็นนี้นับเป็นความรับผิดชอบของผู้สร้างงานที่ประสงค์จะปลูกฝังให้เยาวชนดำเนินชีวิตไปอย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม การถ่ายทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การละเล่น การประกอบอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านสารคดี ซึ่งเป็นกลวิธีอันแยบคายในการสั่งสอนและปลูกฝังความคิดให้เกิดจิตสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด ผู้เขียนมิได้มุ่งเสนอสาระหนัก ๆ หากแต่ฉายภาพความรู้สึกในอดีตผ่าน

ประสบการณ์ชีวิตของผู้เล่าเรื่องด้วยภาษาง่าย ๆ ที่ชวนอ่าน สอดแทรกภาษาถิ่นที่ย้ำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงกลิ่นไอของสังคมในวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้อย่างกลมกลืน กลไกสำคัญของสารคดีจึงอยู่ที่ “ภาพ” ในการนำเสนอ

ภาพชีวิตพื้นบ้านที่ถ่ายทอดในสารคดีสำหรับเยาวชนรางวัลแว่นแก้วในที่นี่ หมายถึง ภาพนำเสนอที่แสดงรายละเอียดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมชนบทหรือในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งในด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลังประวัติศาสตร์ การดำเนินชีวิต วิถีชุมชน การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน ประเพณี การประกอบอาชีพ อาหารและสมุนไพร ซึ่งภาพดังกล่าวสะท้อนเรื่องราวของชีวิต สภาพสังคมผ่านยุคสมัยในความทรงจำของผู้เล่าเรื่องที่ต้องการถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับรู้ การให้ภาพในสารคดีสำหรับเยาวชนดังกล่าวนับเป็นเรื่องสำคัญ เพราะภาพนำเสนอจะอยู่ในความทรงจำของเด็ก ๆ เสมือนการแต้มสีลงไปในความคิดทำให้เด็กเกิดเจตคติและมุมมองในการใช้ชีวิตตามแบบอย่างที่คุณเล่าเรื่องนำเสนอ การศึกษาภาพชีวิตพื้นบ้านในสารคดีทั้งสองเรื่องย่อมเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจในแง่เนื้อหาและแก่นสาระของเรื่อง ทั้งยังช่วยขยายให้เห็นแง่คิด มุมมองและสะท้อนความปรารถนาของผู้เขียนที่มีต่อสังคม อันเป็นการส่งเสริมให้วรรณกรรมเยาวชนของไทยได้รับการเผยแพร่อีกทางหนึ่ง

จากความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้เขียนบทความสนใจจะศึกษาภาพชีวิตพื้นบ้านในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่อง ได้แก่ เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” อย่างละเอียด เพื่อให้เห็นรายละเอียดภาพชีวิตพื้นบ้านที่ถ่ายทอดลงในสารคดีดังกล่าว และทำให้เข้าใจวรรณคดี มุมมองของผู้เขียนที่มีต่อสังคมชนบท อันเป็นการสะท้อนความปรารถนาที่ผู้เขียนประสงค์จะให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย

ภาพชีวิตพื้นบ้านในสารคดีสำหรับเยาวชนรางวัลแว่นแก้วทั้ง ๒ เรื่อง มีดังนี้

๑. สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว มีดังนี้ ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้ให้รายละเอียดของสภาพภูมิศาสตร์โดยกว้าง ๆ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่ตั้งของหมู่บ้านฝั้วคำหรือฝั้วแล้งที่คุณเล่าเรื่องอาศัยอยู่ว่าตั้งอยู่ในเขตอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และติดกับจังหวัดศรีสะเกษ กล่าวถึงสภาพที่ตั้งของหมู่บ้านว่าตั้งอยู่บนเนินชายป่าลาดเอียงลงสู่ทุ่งนากว้าง มีสายน้ำลำธารไหลล้อมอยู่หลายสาย กล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของประชากรที่อาศัยอยู่ในแถบนั้น ดังความว่า

“บ้านฝั้วแล้งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่อีสานทอดฮืดคอง (จาริต ประเพณี) ก้นมา
แต่โบราณตั้งอยู่ในแหล่งอุดมสมบูรณ์ของอีสาน มีข้าวในนาปลาในน้ำ มีสมุนไพร

ไม่ป่า อาหารในดงดอนและห้วยหนอง ไม่ขาดแคลน มีการผลิตสิ่งของเครื่องใช้
ครบวงจรในหมู่บ้าน...วัฒนธรรมเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณหลายอย่าง
จึงยังคงยึดถือกันเหนียวแน่นไม่เปลี่ยนแปลง โดยทั่วไป ชาวบ้านในแถบนี้มีอยู่
สองกลุ่ม คือ กลุ่มบ้านลาว กับกลุ่มบ้านเขมร หรือส่วย (กวย กูย บลู) แต่ทั้งหมด
ก็เรียกตัวเองและคนอื่นเป็นไท เช่นว่า ไทบ้านลาว ไทบ้านส่วย ไทเขมร ไทกูย
ไทเจ้า ไทซ้อย ก็เลยเป็นไทกันทั้งหมด”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๓)

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงแรงงานที่เป็นปาวนา (ลูกจ้างทำนา) ว่ามีประวัติความเป็นมา
อย่างไร โดยได้อ้างถึงการอพยพของคนไทลาวในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ว่าได้จับชาวส่วย กวย
กูย ให้ถอยร่นติดชายแดนเรื่อย ๆ แล้วได้จับชาวป่าชาวดงที่เรียกว่า ผีตองเหลือง มาใช้หรือขาย
แรงงานในไร่ นา และได้กล่าวถึงการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๕

ส่วนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” แม้จะไม่ได้มุ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือกล่าวถึง
แหล่งที่ตั้งของหมู่บ้าน แต่ก็ได้ให้ภาพรายละเอียดของการสร้างที่อยู่อาศัยและบริเวณโดยรอบที่อยู่
อาศัยอย่างละเอียด มีการกล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหลมตะลุมพุก และการ
เสด็จเยี่ยมราษฎรของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่า) เมื่อคราวเกิดภัยพิบัติที่
แหลมตะลุมพุกในครั้งนั้น กล่าวคือ ในด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ เรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้กล่าวถึง
การสร้างบ้านเรือน เพื่อให้เหมาะกับสภาพทางภูมิอากาศทางภาคใต้ที่มีฝนตกเกือบตลอดปี และ
สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวได้ จึงนิยมสร้างบ้านที่มีใต้ถุนสูง ใช้พื้นที่
ลานใต้ถุนบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมของครอบครัวและเป็นที่เล่นสำหรับเด็ก ๆ มีการขุดคูน้ำเพื่อ
ระบายน้ำในหน้าฝน บริเวณโดยรอบบ้านนิยมปลูกต้นไม้ พืชผักสวนครัวไว้รับประทาน ในด้านภูมิหลัง
ทางประวัติศาสตร์ ในเรื่องได้กล่าวถึงเหตุการณ์มหาวาตภัยที่แหลมตะลุมพุกทั้งที่ตัวลูกจัน (ผู้เล่าเรื่อง)
ได้ประสบเองและที่ลูกจันได้กล่าวอ้างถึงข่าวที่น่าเสนอเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า

“...หมู่บ้านแถบชายฝั่งทะเลของเมืองนครศรีธรรมราชได้รับความเสียหาย
อย่างหนักจากมหาวาตภัยพายุไซนร้อนแฮร์เรียต โดยเฉพาะที่แหลมตะลุมพุก
อำเภอปากพนัง คลื่นยักษ์ได้กวาดเอาทุกสิ่งทุกอย่างลงทะเลไปในเวลาเพียง
ไม่กี่ชั่วโมง บ้านเรือนเสียหายกว่า ๖๐๐ หลัง มีคนตายเกือบพันคน อำเภอ
ท่าศาลา อำเภอสิชล อำเภอลานสกา และอำเภออื่น ๆ ต่างได้รับความเสียหาย
มากมาย บ้านของลูกจันอยู่ในอำเภอสิชล แม่บอกว่าที่บ้านปากดวด ซึ่งอยู่ห่าง
จากบ้านของลูกจัน พอได้ยินเสียงคลื่นในเวลากลางคืน ที่นั่นมีชาวมุสลิมอยู่

กันมากและประกอบอาชีพหาปลา พื้นที่มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกจากแผ่นดินใหญ่ ทั้งหมู่บ้านถูกพายุพัดและจมนหายไปทะเล มีแต่ศพลอยเกลื่อนกลาดหลายร้อยศพ”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๑๒๕)

การให้รายละเอียดด้านสภาพภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่อง นอกจากจะทำให้เห็นถึงสภาพทางภูมิศาสตร์และเข้าใจรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นแล้ว ยังทำให้ทราบข้อมูลที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคมว่าประกอบด้วยกลุ่มชน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมดำเนินไปดังภาพนำเสนอที่ผู้เขียนถ่ายทอดผ่านสารคดีทั้งสองเรื่อง

๒. การดำเนินชีวิตและวิถีชุมชน

การดำเนินชีวิตและวิถีชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติของคนในชุมชน สำหรับในสารคดีรางวัลแก้วเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้สะท้อนให้เห็นภาพการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีความผูกพันใกล้ชิดกันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในธรรมชาติเป็นหลัก ด้านวิถีชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้สะท้อนภาพการดำเนินชีวิตผ่านครอบครัวของยายนาง ซึ่งเป็นภาพชีวิตของคนอีสานเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา ทั้งภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัว ที่สมาชิกมีความใกล้ชิดผูกพันกัน บิดามารดาคอยดูแลเอาใจใส่ต่อบุตรทั้งในด้านการเลี้ยงดูและการอบรมสั่งสอน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การให้เด็กช่วยเหลืองานบ้านที่สามารถทำได้ การเล่าและฟังนิทาน การพาเด็กไปร่วมกิจกรรมที่ผู้ใหญ่จัดขึ้น อาทิ การทำนา การไปวัด การร่วมเดินทางไปรับประทานอาหารในป่า การดำข้าว เป็นต้น นอกจากความใกล้ชิดผูกพันของคนในครอบครัวแล้วในเรื่องยังได้สะท้อนให้เห็นความผูกพันกันในเครือญาติ ซึ่งแม้ต่างฝ่ายจะแต่งงานมีครอบครัวแล้วแต่เพราะความผูกพันจึงทำให้มีการไปมาหาสู่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ด้านวิถีชุมชนในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้สะท้อนภาพให้เห็นว่าในชุมชนก็มีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องการทำงาน การทำบุญในวันสำคัญทางประเพณี การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องการทำงาน ซึ่งในเรื่องจะเน้นการถ่ายทอดอาชีพทำนาเป็นหลัก เมื่อถึงฤดูดำนาหรือเกี่ยวข้าว จะมีกิจกรรมการลงแขกดำนาหรือเกี่ยวข้าวเพื่อช่วยให้งานสำเร็จลง ทั้งยังเป็นการแสดงความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร สะท้อนวิถีชุมชนที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันดังที่ผู้เขียนได้ให้คำนิยามไว้ว่า

“...การลงแขก หมายถึง การที่ผู้คนแทบทั้งหมู่บ้านมารวมกัน เพื่อช่วยกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแต่เจ้าภาพผู้ขอแรงว่าจะลงแขกทำอะไร เช่น ลงแขกสร้างบ้าน ลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกดำนา ฯลฯ เจ้าภาพหรือเจ้าของงานเพียงแต่ต้องเตรียมอาหารไว้ให้แขกผู้เอาแรงงานมาช่วยก็พอ ไม่ต้องจ่ายค่าแรงแม้แต่บาทเดียว”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๐๕)

ส่วนภาพการดำเนินชีวิตและวิถีชุมชนที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” นั้นได้แสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ผูกพันและพึ่งพาธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากเมื่อกล่าวถึงการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย บริเวณที่อยู่อาศัยนั้นจะนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานในครอบครัว

ภาพการดำเนินชีวิตอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนผ่านสารคดีเรื่องนี้ก็คือ การทำบุญตักบาตรในตอนเช้า แม้ทางภาคใต้มีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม แต่ในเรื่องก็ได้กล่าวถึงวิถีชาวพุทธไว้อย่างชัดเจน โดยได้เสนอภาพการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าซึ่งเป็นการเริ่มต้นวันใหม่ที่ดั่งใจตามแบบวิถีพุทธและแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธานุภาพ นอกจากนี้ยังมีการทำบุญไหว้ตายาย (ผู้ป้าตายายญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว) ให้ได้รับส่วนกุศล ในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ ถึงแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งส่วนหนึ่งของงานบุญนี้ก็คือ แสดงให้เห็นความผูกพันของคนในครอบครัวและหมู่ญาติ ด้านวิถีชุมชนในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้สะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งปันซึ่งกันและกัน การถ้อยทีถ้อยอาศัย วัด คือ ศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในด้านงานบุญและพบปะพูดคุย ดังความที่ว่า

“...คนอยู่ใกล้วัดจะทำบุญใส่บาตรเป็นปกติทุกเช้า เข้ามีดหลังจากทำวัตรเช้าแล้ว พระจะแบ่งออกเป็นสาย ๆ สายละสองรูป มีลูกศิษย์คนหนึ่งถือปืนโตตามหลัง พระท่านจะออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ทั้งใกล้และไกล ออกไปให้ชาวบ้านได้ทำบุญกันทุกวัน ถึงวันพระ ชาวบ้านเตรียมข้าวปลาอาหารอย่างดีไปถวายพระที่วัด ผู้ใหญ่ได้พบปะสังสรรค์ คุยกันเรื่องการทำบุญ เรื่องกิจกรรมของวัดและชุมชนเด็ก ๆ ได้วิ่งเล่นกับเพื่อน ๆ ได้กินของอร่อย ๆ ที่มีขายมากมายในวัด เมื่อถวายปืนโต รับผิดชอบพรจากพระแล้ว รอให้พระฉันเสร็จก็อุทิศส่วนกุศล แล้วเอาปืนโตมาวางรวมกัน นั่งล้อมวงกินข้าวร่วมกัน มีอาหารดี ๆ ก็นำมาแบ่งกันกิน เป็นวิถีชีวิตที่สงบสุขและร่มเย็น...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๑๙๓)

กล่าวได้ว่า การให้ภาพการดำเนินชีวิตและวิถีชุมชนในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องมีทั้งส่วนที่คล้ายกันและต่างกัน ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” เน้นภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัวญาติพี่น้อง และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน ส่วนในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” เน้นภาพการดำเนินชีวิตที่ผูกพันและพึ่งพาธรรมชาติ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความผูกพันใกล้ชิดกันของชุมชนผ่านศูนย์กลาง คือ “วัด”

๓. การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน

การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของคนในท้องถิ่น ซึ่งการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นอาจมีรูปแบบที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันออกไป ภาพการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านที่ปรากฏในสารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” มีทั้งการละเล่นและการแสดงของเด็กและของผู้ใหญ่ ดังนี้

๓.๑ การละเล่นและการแสดงของเด็ก การละเล่นและการแสดงของเด็กที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่อง เน้นการถ่ายทอดการละเล่นพื้นบ้านที่มีการประยุกต์ใช้วัสดุสิ่งหาได้ในท้องถิ่นตามฤดูกาลมาเป็นอุปกรณ์และกำหนดรูปแบบการเล่น และบางครั้งการเล่นก็อิงสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ๆ ประกอบด้วย

เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้กล่าวถึงการละเล่นของเด็กที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล เช่น ในฤดูฝนเล่นหมากเตย หมากตี ถูที่มีเมล็ดมะขาม มะค่า เล่นติดเมล็ดมะขาม มะค่า ฯลฯ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเล่นในน้ำ เช่น การเล่นฝีกองกอย การเล่นจับปลาในไซ การเล่นลิผี เป็นต้น

ส่วนในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้กล่าวถึงการละเล่นของเด็กที่อาศัยวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ในการเล่น และได้กล่าวถึงวิธีการละเล่นของเด็ก เช่น การเล่นปี่ตอซังข้าว การเล่นว่าว การเล่นลากเรือจากตอหมาก การเล่นหมากขุม เล่นอีตีด เล่นขบลูกยาง นำลูกยางมาทำหัวล้อ เล่นมอญชอนผ้า เล่นตีจับ เล่นเสือกินวัว เล่นโยนเบ็อง (เล่นตั้งเต) เล่นร้อยมาลัยหรือเล่นโยนหลุมจากดอกพิกุล เป็นต้น

การละเล่นของเด็กส่วนใหญ่จะนำวัสดุ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชมาประกอบการเล่นอย่างเมล็ดมะม่วงหิมพานต์หรือเม็ดครกก็สามารถนำมาประกอบการเล่นได้หลาย ๆ อย่าง ซึ่งภาพการละเล่นที่ถ่ายทอดในสารคดีทั้งสองเรื่องนอกจากจะทำให้เห็นรูปแบบการเล่นที่ไม่ซับซ้อน มีความปลอดภัย และเป็นภารกิจอาศัยสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแล้ว ยังทำให้เห็นว่าการละเล่นมีความสัมพันธ์กับการฝึกทักษะ เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ การเล่นยังเป็นการออกกำลังกายทำให้สุขภาพแข็งแรง ช่วยฝึกพัฒนาการทางสังคมและความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เล่นอีกทางหนึ่งด้วย

ในส่วนการแสดงพื้นบ้านของเด็ก ๆ นั้น ได้ถ่ายทอดไว้เพียงการแสดงประเภทเดียว คือ การแสดงหมอลำเพลินของเด็ก ที่เลียนแบบการแสดงหมอลำของผู้ใหญ่ ซึ่งได้ถ่ายทอดไว้ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” โดยได้กล่าวถึงตั้งแต่การดัดแปลงเครื่องแต่งกายตามที่หาได้ในบ้านและธรรมชาติ การกล่าวถึงตัวผู้แสดง ขั้นตอนการแสดง และเพลงหมอลำที่เด็ก ๆ ร้อง

๓.๒ การแสดงพื้นบ้านของผู้ใหญ่ สารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องได้ถ่ายทอดภาพการแสดงศิลปะพื้นบ้านทั้งของภาคอีสานและภาคใต้ไว้ ๓ ประเภทด้วยกัน คือ การแสดงหมอลำ การแสดงหนังตะลุง และการแสดงโนราห์หรือมโนราห์ ในส่วนของการแสดงหมอลำนั้น ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้กล่าวถึงการแสดงหมอลำ ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ผู้แสดงประกอบด้วยผู้ขับร้อง (หมอลำ) ผู้เป่าแคน (หมอแคน) หมอลำมี ๕ ประเภท ได้แก่ หมอลำพื้น หมอลำผีฟ้า หมอลำหมู่ หมอลำกลอนและหมอลำเพลิน ในเรื่องดังกล่าวได้ถ่ายทอดสาระความรู้ทั้งในส่วนเนื้อหาการขับร้องบางช่วงบางตอน ความนิยมในการชมหมอลำของคนไทยอีสาน และความเหมือนความแตกต่างของประเภทหมอลำ ดังความว่า

“...หมอลำทั้งหมดจะแสดงในเวลากลางวัน หากการแสดงนั้นจัดที่หมู่บ้านอันห่างไกล เราต้องออกเดินทางกันแต่หัวค่ำ หรือหากไกลมาก ๆ ต้องไปกันตั้งแต่บ่ายที่แดดยังร้อนเบรียง เดินตามกันเป็นขบวน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ตลอดผู้เฒ่า บ้างหอบเสื่อ บ้างหอบคอน ตะกร้า กระบุง และกระติบข้าวเหนียว บ้างอุ้มลูกจูงหลาน ถ้าเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็นก็อาจหอบผ้าห่มประเภทผ้าขาวม้า ผ้าแพรวา หรือผ้าผุยไปห่มคลุมกันหนาวอีกด้วย คู่อึ้งตุงนั่ง...ลำเวียงกับลำเพลิน แม้จะเป็นคณะหมอลำหมู่เหมือนกันแต่ต่างกันที่บทกลอน จังหวะและลีลาลำเพลินจะมีจังหวะสนุก ๆ และบทกลอนสั้น ๆ จำได้ง่ายกว่า แต่ลำเวียงนั้นกลอนลำยาวกว่า จำยาก...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๓๑-๓๒)

ส่วนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้นำเสนอภาพการแสดงหนังตะลุงและการแสดงโนราห์หรือมโนราห์ โดยในตอนไปแลหน้า ผู้เขียนได้นำเสนอความรู้ไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่วิธีและขั้นตอนการทำรูปหนัง การเตรียมแผ่นหนังซึ่งใช้หนังวัว การร่างแบบ การฉลุลายให้วิจิตรสวยงาม การใช้สีทาตัวหนัง เมื่อสีแห้งก็จะเคลือบตัวหนังด้วยน้ำมันชันหรือน้ำมันชักเงาผสมกับน้ำมันเบนซิน เพื่อให้สีสดและป้องกันมอดแมลง จากนั้นใช้เชือกร้อยส่วนที่เกาะฉลุแยกเป็นส่วน ๆ ใช้ไม้ไผ่สีสุกที่แช่น้ำไว้ราวสองสัปดาห์มาทำตัวหนัง กล่าวถึงประเภทรูปหนังทั้ง ๖ ประเภท ได้แก่ หนังครุ หนังเมือง หนังเดินตัวตลก ตัวเสริม และหนังเบ็ดเตล็ด ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแสดง ได้แก่ นายหนัง และลูกคู่ การปลุก

โรงหนังจะปลูกสูงจากพื้นดินราว ๒ เมตร โรงหนังมีพื้นที่ประมาณ ๖-๘ ตารางเมตร ส่วนขั้นตอนการแสดงจะเริ่มจากดนตรีบรรเลง (ปี่ ทับ ฉิ่ง โหม่งและกลอง) ตัวหนังตัวแรกที่เบิกโรง คือ ฤาษี เพื่อแสดงความเคารพครู ตัวที่ ๒ คือ พระอิศวรทรงโคอุสุภราช ซึ่งเป็นตัวแทนของเทพการแสดง จากนั้นเป็นหนังรูปชายถือดอกบัว ซึ่งเป็นตัวแทนของนายหนัง ใช้เล่นเพื่อไหว้ครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นหนังจะดำเนินเรื่องตามท้องเรื่อง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนายหนังว่าต้องเป็นคนทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อนำมาปรับใช้ในการเล่นหนัง

ส่วนตอนแลโนรา ผู้เขียนได้นำเสนอภาพการแสดงโนราหรือมโนราห์ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งของภาคใต้ที่มีอายุมากกว่าร้อยปี แต่ยังไม่มีการยืนยันได้ชัดเจนว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร โอกาสในการแสดง มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ แสดงเพื่อประกอบพิธีกรรม เช่น งานไหว้ครูหมอลำของโนรา งานแก้บน และแสดงเพื่อความบันเทิงสนุกสนาน เช่น ในงานเทศกาลต่าง ๆ งานมงคล งานที่ทางราชการจัดขึ้น ฯลฯ สมัยก่อนโนราโรงหนึ่งมีจำนวนนักดนตรีและผู้แสดงประมาณ ๑๔-๑๕ คน โรงแสดงสมัยก่อนไม่มีฉาก เล่นกันโล่ง ๆ แต่ในปัจจุบันนี้มีฉากเปลี่ยนตามท้องเรื่อง ในส่วนของการแต่งกายมีลักษณะคล้ายเครื่องทรงของกษัตริย์ โรงแสดงสมัยก่อนไม่สวมเสื้อเพราะเป็นโนราผู้ชายล้วน ต่อมาเมื่อโนราผู้หญิงจึงมีการสวมเสื้อเป็นสองชั้น ชั้นในเป็นเสื้อผ้าธรรมดา ชั้นนอกร้อยลูกปัดหลากสีสวยงาม เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงโนราประกอบด้วย ปี่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง กรับ หรือเกราะ ภายหลังโนราบางคณะได้เพิ่มขอเพื่อสีเพิ่มความอ่อนหวานให้เข้ากับท่ารำยิ่งขึ้น โนราเป็นศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล เป็นวิถีชีวิตของคนภาคใต้ ปัจจุบันโนรายังคงเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ทั่วไปในภาคใต้ แม้ว่ารูปแบบจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้ (จิตรา ชูทรานนท์, ๒๕๕๑, หน้า ๒๙-๓๒)

ภาพที่ปรากฏในเรื่องดังกล่าวสะท้อนความรู้เรื่องโนรา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของโนรา ท่ารำ ขั้นตอนการแสดงตั้งแต่ลูกคู่ตีเครื่อง โนราคนแรกว่ากลอนอยู่หลังจากแล้วออกมา รำรำในท่าต่าง ๆ โนราออกมารำและว่ากลอนพร้อม ๆ กันทั้งชายและหญิง จากนั้นโนราก็จะถอดเครื่องทรงออกแล้วแสดงตามเนื้อเรื่องต่อไปจนจบ ระยะเวลาในการแสดงโนราจะแสดงตอนค่ำไปจนใกล้สว่าง นอกจากนี้ในเรื่องยังได้สะท้อนให้เห็นภาพความนิยมในการชมโนราของประชาชนชาวภาคใต้และการละเล่นอื่น ๆ ในงานบุญ ดังความว่า

“...พอถึงเดือนหก ทางวัดจะรับโนรามาเล่น ต้องกันวิกที่สนามหน้าโรงเรียน ซึ่งเป็นเขตวัด เก็บเงินได้เยอะเพราะมีคนดูมากมาย พอตกค่ำทุกคนจะแต่งตัวสวยงาม อุ้มลูกจูงหลานเดินเป็นแถว มุ่งตรงไปวัด งานเดือนหกเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของวัด มีหนัง โนรา และการละเล่นอื่น ๆ มีการออกร้านขายของ ยิงปืน ปาเป้า ร้านใหญ่ ๆ จากเมืองคอนก็มาออกร้านขายเครื่องเงินเครื่องทอง มีของกิน

ของใช้ ของเล่นขายสารพัด ผู้คนหลังไหลกันมาทุกวัน งานมีติดต่อกัน กลางวัน
คนมาทำบุญ กลางคืนเที่ยวดูการละเล่น ได้ทั้งบุญและความสนุกสนานกัน
ทั่วหน้า...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๕๑)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านที่ถ่ายทอดลงในสารคดี
สำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องหากเป็นการละเล่นและการแสดงของเด็กจะมีความสัมพันธ์กับ
สิ่งแวดล้อมและฤดูกาล วัสดุ อุปกรณ์ และรูปแบบของการละเล่นจะอาศัยสิ่งที่มีอยู่แล้วตาม
ธรรมชาติมาเป็นหลักในการเล่น การละเล่นหลายอย่างยังมีส่วนช่วยในการฝึกทักษะ ส่งเสริม
พัฒนาการและฝึกการเป็นประชาธิปไตยไปในตัว สำหรับการแสดงของผู้ใหญ่ได้ถ่ายทอดศิลปะ
การแสดงพื้นบ้านของทั้งสองภูมิภาคไว้ในเรื่องอย่างละเอียดตามที่กล่าวมา

๔. ประเพณี

ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม เจตคติ ศีลธรรม จารีต
ระเบียบแบบแผนและวิธีการทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่
กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่าง
ความคิดและการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (สุพัตรา สุภาพ, ๒๕๒๕,
หน้า ๑๓๖ อ้างถึงในสมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๖, หน้า ๑๖) ประเพณีที่ถ่ายทอดไว้ในสารคดี
เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ทำให้เห็นภาพชีวิตพื้นบ้านภาคอีสานและภาค
ใต้ ทั้งในด้านความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม จารีตปฏิบัติที่แฝงอยู่ในประเพณีนั้น ๆ ซึ่งประเพณีที่
ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่อง มีดังนี้

๔.๑ ประเพณีของภาคอีสาน

เรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้ถ่ายทอดประเพณีของภาคอีสานไว้ทั้งประเพณี
งานบุญผะเหวด ประเพณีแห่ดอกไม้ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีงานบุญบั้งไฟ ประเพณีวันเข้า
พรรษา ประเพณีบุญข้าวประดับดิน และประเพณีเกี่ยวกับข้าว โดยรายละเอียดมีดังนี้

๔.๑.๑ ประเพณีงานบุญผะเหวด (พระเวส) หรือ งานบุญเทศน์มหาชาติ ถือเป็น
งานบุญที่สำคัญที่สุดในรอบปีของชาวอีสาน ซึ่งจะจัดขึ้นประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน ตาม
จารีตที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เชื่อกันว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติจบทั้ง
๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว และบำเพ็ญความดี บุญที่ผู้นั้นได้กระทำลงไปจะส่งผลให้บุคคลนั้นได้ไป
เกิดร่วมชาติเดียวกับพระพุทธเจ้า นอกจากนี้จะมีการฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดกเพื่อสืบศาสนาแล้ว
ชาวอีสานยังถือว่างานประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีแห่งความอุดมสมบูรณ์ ในวันนี้จึงจัดให้มีพิธี
ขอฝนด้วย (ชูลีพร ชูสุวรรณและสุชีราภรณ์ บริสุทธิ, ๒๕๔๒, หน้า ๕๘-๕๙) โดยในเรื่องได้ให้ความ

รู้เกี่ยวกับมหาเวสสันดรชาดก ขั้นตอนของงานประเพณีเริ่มตั้งแต่ช่วงบ่าย เจ้าอาวาสวัดเดินทางจากวัดไปอยู่ในบริเวณชายป่า (ซึ่งสมมติว่าเป็นป่าหิมพานต์สถานที่ประทับของพระเวสสันดร) จากนั้นชวนชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์ สามเณร จะออกไปรับเจ้าอาวาสด้วยเกวียนที่ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ ผ้าแพร และใช้คนลาก ขณะที่ทางวัดก็จะมีการตกแต่งซุ้มด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้อย่างสวยงาม มีการจัดมหรสพ การละเล่นและร้านค้า จากนั้นการเทศน์จึงเริ่มต้นขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการจัดชวนแห่กัณฑ์หลอน ซึ่งในเรื่องได้ให้นิยามว่า เป็นการรวมกลุ่มกันจัดชวนแห่เพื่อเรียรายปัจจัยในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนำมาถวายพระเมื่อพระเทศน์จบแต่ละกัณฑ์ในเรื่องได้บรรยายบรรยากาศในงานประเพณีนี้ไว้ว่า

“...บริเวณวัดบัดนี้ ตั้งแต่ประตูทางเข้าไปถึงศาลาใหญ่ได้รับการตกแต่งเป็นซุ้มด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ห้อยย้อยเป็นพวงระย้าส่งกลิ่นหอมกรุ่นอบอวล ร้านค้าและมหรสพคบขันจุดตะเกียงสว่างไสว เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นบนศาลาแล้ว การเฉลิมฉลองจึงเริ่มขึ้น หมอลำหมู่ รำวง หนัง ประโมทัย เริ่มบรรเลงไปจนเที่ยงคืนจึงหยุด แล้วการเทศน์มหาชาติอันเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรจึงเริ่มขึ้นไปตลอดวันจนจบเรื่องในตอนค่ำของวันต่อไป ผู้อยากได้บุญกุศลก็จะฟังเทศน์ไปจนจบ ส่วนมากจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ เด็ก ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ มีกิจกรรมให้ทำ คือ เตรียมแห่กัณฑ์หลอน...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๔๙)

๔.๑.๒ ประเพณีวันสงกรานต์

สงกรานต์ (สงกรานุต) หมายถึง คดีหรือการจากไปของดวงอาทิตย์ หรือดาวพระเคราะห์ดวงหนึ่งจากราศีหนึ่ง เดิมเป็นพิธีพราหมณ์ฮินดูจากอินเดีย เมื่อราชสำนักรับจารีตโบราณของฮินดูมาปฏิบัติเป็นแบบแผนเหมือน ๆ กัน จึงจัดให้มีงานเฉลิมฉลองเพื่อแสดงความมั่นคงและมั่งคั่งของราชอาณาจักร (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๐, หน้า ๖๐-๖๒) วันสงกรานต์ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ มี ๓ วัน ได้แก่ วันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” วันที่ ๑๔ เมษายน เรียกว่า “วันเนา” และวันที่ ๑๕ เมษายน เรียกว่า “วันเถลิงศก” กิจกรรมทางประเพณีที่ทำสืบทอดกันก็คือ การทำบุญ การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การสงน้ำพระ การรดน้ำหรือสาดน้ำ เป็นต้น ในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้ถ่ายทอดภาพประเพณีสงกรานต์ที่บ้านอีสานเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาว่า ในวันประเพณีดังกล่าว ทางวัดจะอัญเชิญพระพุทธรูปในโบสถ์ลงมาประดิษฐานในหอนพระให้ประชาชนได้สงน้ำ ช่วงเช้ามีการทำบุญที่วัด ฟังพระเทศน์และสงน้ำพระพุทธรูป เด็ก ๆ มีกิจกรรมอาบน้ำได้หอนพระ (น้ำที่ชาวบ้านสงน้ำพระพุทธรูปแล้วไหลลงไปใต้หอนพระ) ช่วงบ่ายมีการไปเก็บดอกไม้บูชาพระ (แห่ดอกไม้) ประเพณีดังกล่าวได้ถ่ายทอดไว้ในเรื่องดังนี้

“...หลวงตาอัญเชิญพระพุทธรูปเก่าแก่ออกจากลิ้ม (โบสถ์) ลงมาประดิษฐานไว้หลายองค์ให้ญาติโยมได้สรงน้ำหลังเพลทุกวันในช่วงวันสงกรานต์ ซึ่งไม่น้อยกว่าสิบห้าวันในแต่ละปี เช้าวันแรกของเทศกาลสงกรานต์บ้านเรา มีการทำบุญร่วมกันที่วัด ฟังเทศนาหนึ่งกัณฑ์แล้วหลวงตาก็นำหน้าญาติโยมไปสรงน้ำพระพุทธรูปที่หอ...เด็ก ๆ วิ่งไปเบียดออกกันอยู่ใต้หอพระพุทธรูป รอน้ำหอมที่ไหลราดลงมาผ่านองค์พระรินหลังลงสู่หลัง ไหล่ หู หัว เนื้อตัว หน้าตา หอมกรุ่น สดชื่น เป็นสายธารแห่งศรัทธาพาความชุ่มเย็นสู่หัวใจดวงน้อย ๆ ให้ชุ่มเย็น สนุก เพราะได้เบียดกันอาบน้ำ ที่สำคัญได้รู้จักแบ่งปัน...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๕๓)

จากตัวอย่างที่ยกมาสะท้อนให้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการรักษาและสืบทอดประเพณีดังกล่าวให้คงอยู่ และเป็นภาพงานประเพณีที่หลายท้องถิ่นยังคงจัดขึ้นตราบเท่าทุกวันนี้

๔.๑.๓ ประเพณีแห่ดอกไม้

ประเพณีแห่ดอกไม้เป็นประเพณีการเก็บดอกไม้และนำมาเข้าขบวนแห่เพื่อบูชาพระรัตนตรัย เป็นประเพณีดั้งเดิมที่นิยมจัดขึ้นในแถบภาคอีสาน ซึ่งแต่เดิมเป็นประเพณีของลาวเวียงเป็นประเพณีที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะจัดขบวนแห่พร้อมนิมนต์พระภิกษุ สามเณร ร่วมขบวนออกไปหาดอกไม้ตามที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ดอกเข็ม ดอกคูณ ดอกหางนกยูง ฯลฯ เพื่อนำมาไหว้พระ ความสำคัญของประเพณีแห่ดอกไม้ก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคลในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้ถ่ายทอดความหมายของประเพณีแห่ดอกไม้ วิธีการเก็บดอกไม้ บรรยากาศในขบวนแห่ดอกไม้ว่า หลังจากช่วงเช้าของวันสงกรานต์ที่มีการทำบุญ ฟังพระธรรมเทศนาและสรงน้ำพระพุทธรูปเสร็จ ช่วงบ่ายมีการจัดขบวนไปเก็บดอกไม้บูชาพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในหอพระ โดยชาวบ้านจะเก็บดอกไม้มาบูชาทุกเย็นตลอด ๑๕ วัน ช่วงสงกรานต์ดอกไม้ที่ใช้ต้องไปเก็บตามป่าแล้วแห่มาเพื่อนำมาบูชาพระ จึงเรียกว่า “ไปแห่ดอกไม้” ซึ่งในการแห่ดอกไม้จะมีพระสงฆ์สามเณร ร่วมในขบวนแห่ด้วย กล่าวถึงการเก็บดอกไม้ นิยมเก็บดอกไม้หลากสี หลากชนิด เพื่อความสวยงาม และเชื่อกันว่าผลบุญที่ได้รับก็คือ การอยู่อย่างร่มเย็น หากเกิดในภพชาติต่อไปจะมีหน้าตาสวยงาม บรรยากาศในขบวนแห่เมื่อเดินทางกลับจะมีความสุขสนุกสนานมาก โดยชาวบ้านจะเตรียมน้ำ น้ำหอม ขมิ้นใส่ภาชนะไว้รอริมทางเดิน เพื่อให้ขบวนแห่ดอกไม้ได้จุ่มล้างดอกไม้ และราดรดกันอย่างสนุกสนาน ดังความที่ว่า

“...แห่ดอกไม้ เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินไม่แพ้การแห่พระเวส สันดรเข้าเมืองในงานบุญผะเหวด (พระเวส) เลย ดียิ่งกว่าก็คือ การแห่ดอกไม้ จะทำกันทุกเย็นเป็นเวลาหลายวัน เป็นกิจกรรมในช่วงตรุษสงกรานต์ของบ้าน ผับแล้งเรา...แล้วเสียงฆ้องก็ดังมุง ๆ นำขบวนบายหน้ากลับทางเดิมก่อนเวลา สายฝนจะมาถึง ตลอดเส้นทางผ่านหมู่บ้านไปถึงเขตวัด ตอนนี่ทุก ๆ บ้านเรือน จะมีถังน้ำ ตุ่มน้ำ หรือกะละมังตามแต่จะหาได้บรรจุน้ำผสมขมิ้น ว่านหอม ตั้งไว้ รายเรียงที่หน้าบ้านทุกหลังคาที่อยู่ริมทางเดิน สำหรับใส่กระทงดอกไม้ในมือ ของชาวเรา จุ่มลงไป จุ่มเอาน้ำหอม ๆ ให้ดอกไม้ชุ่มชื้น หอมกรุ่นยิ่งขึ้น น้ำหอม ที่เหลือก็รดรดสาดใส่กันเปียกปอน หอมกรุ่น ขึ้นฉันทันตลอดรายทางจนถึง หอพระ...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๕๑,๕๗)

จากตัวอย่างประเพณีแห่ดอกไม้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาและมีความเกี่ยวเนื่องกับ เทศกาลสงกรานต์ หนึ่งตามเส้นทางที่ขบวนแห่ดอกไม้เดินทางกลับ มีการเตรียมน้ำ น้ำหอม ขมิ้น รอให้ขบวนแห่จุ่มล้างดอกไม้มนั้น นอกจากจะทำให้ดอกไม้ชุ่มชื้นแล้ว ยังเป็นกุศโลบายเพื่อทำให้ ดอกไม้สะอาดก่อนนำไปถวายพระนั่นเอง ประเพณีนี้ยังสะท้อนให้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาใน พระรัตนตรัย ความเชื่อเรื่องผลบุญและภพชาติอีกด้วย

๔.๑.๔ ประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีงานบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของคนไทยภาคอีสานที่จัด ขึ้นในช่วงเดือนหก เป็นพิธีบวงสรวงบูชาพระยาแถน (เทวดาผู้ดูแลเรื่องฝน) เป็นประเพณีที่ เกี่ยวข้องกับตำนานพื้นเมืองของชาวอีสาน นอกจากจะถือว่าเป็นงานประเพณีขอฝนที่จัดขึ้นสืบ เนื่องกันมานานแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียวของหมู่คณะ และเป็นการ แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามที่ประกอบด้วย ศิลปะการรำ ร้องกลอน เเซิง ผสมกลมกลืนกับ ท่วงทำนองดนตรีพื้นบ้าน อันนับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอีสาน (พีรเทพ เขิดโชติเพชร อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๖, หน้า ๘๑) ในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “เมื่ออายุเท่าหนู” ได้ ถ่ายทอดภาพประเพณีบุญบั้งไฟไว้ ทั้งในเรื่องช่วงเวลาของการจัดประเพณีว่าตรงกับเดือนหก กล่าวถึงที่มาของประเพณีว่า เพื่อทวงสัญญาจากพญาแถนหรือแถน ให้บันดาลฝนตกต้องตาม ฤดูกาล กล่าวถึงความหมายของบุญบั้งไฟว่า “...บั้งไฟหรือบ้องไฟ คือ กระบอกไม้ไผ่ลำยาว ๆ เอา มาทะลุข้อปล้องของมันออกให้เป็นท่อกลวงยาว แล้วบรรจุดินประสิวผสมถ่านปนตามสูตรลงไป มี ขนวนต่อไว้ด้านหลัง เมื่อใช้ไฟจุดแล้วจะระเบิดดันตัวพุ่งขึ้นสูงสู่ฟ้า...” (ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๕๙) กล่าวถึงการทำบั้งไฟ การบวงสรวงสวดในหมู่ญาติควรวานบุญบั้งไฟ บรรยากาศการเตรียม งานและในงานที่สนุกสนาน กล่าวถึงข้อดีของประเพณีบุญบั้งไฟว่าเป็นประเพณีที่ให้ความ

สนุกสนาน เป็นช่วงเวลาที่ทำให้ความอบอุ่น และเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้าน ตัวอย่างเนื้อความที่สะท้อนให้เห็นที่มา ความเชื่อ และภาพบรรยากาศการพบปะกันในหมู่บ้านในช่วงประเพณี เช่น

“...ประเพณีนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่าพญาแถน (เทพ) ผู้เป็นใหญ่กว่าแถนทั้งปวงทรงบันดาลให้ฝนตกลงมาในโลกมนุษย์ในแต่ละปีเพื่อให้มนุษย์ได้ทำไร่ทำนาทำนา โดยมิใช่อุทกภัยอันร้ายกาจว่า มนุษย์ในโลกต้องจุดบั้งไฟขึ้นไปบอกกล่าวแถนท้าวจะได้รู้ว่าถึงเวลาทำนาของมนุษย์แล้วหนา อย่าอยู่ช้าเลยต้องบันดาลให้ฝนตกลงมา... แล้วบ้านเราก็ครึกครื้นอุ้นหนาผาคั่ง เมื่อญาติพี่น้องของแม่แพงจากบ้านโนนจานเดินทางมาก่อนวันจุดบั้งไฟสองสามวัน เมื่อเด็ก ๆ พบกันก็จะคุยตบกัน เรื่องบ้านใครมีญาติมากกว่ากัน ถ้าบ้านใครมีญาติมาจากที่ไกลเท่าไรก็จะยิ่งภูมิใจ หลายครอบครัวมีพี่น้องปล้องปลาย อพยพไปอยู่บ้านใหม่ลึกเข้าไปในดงในภู มาเยี่ยมกันที่ก็ได้โอกาสอย่างนี้แหละ...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๕๙, ๖๓)

ประเพณีบุญบั้งไฟจึงจัดขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายในการขอฝน เพื่อแสดงการละเล่นการฟ้อนรำให้ได้รับความสนุกสนานก่อนถึงฤดูทำนา และยังจัดขึ้นเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในชุมชน ลดทิวาามานะการถือตัว อีกทั้งประเพณีบุญบั้งไฟยังตรงกับวันวิสาขบูชา จึงเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ประเพณีทั้งสี่ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ในสารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “เมื่ออายุอายุเท่าหนู” ยังได้กล่าวถึงประเพณีวันเข้าพรรษาและประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินไว้ด้วย โดยประเพณีวันเข้าพรรษานั้นได้กล่าวถึงการเตรียมสถานที่ในวัดสำหรับงานบุญมีการบวชพระ บวชเณรก่อนถึงเทศกาลวันเข้าพรรษา และในช่วงเข้าพรรษาทุกคืนวันพระ ชาวบ้านจะไปฟังพระธรรมเทศนาที่วัด ส่วนประเพณีการทำบุญข้าวประดับดิน ซึ่งเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ในเรื่องได้กล่าวว่า เมื่อถึงฤดูปลายฝนต้นหนาว ชาวบ้านจะทำบุญข้าวประดับดิน (ทำบุญข้าวเฒ่า ข้าวฮาง) โดยการถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ มีการแจกจ่ายอาหารให้ญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ และจัดอาหารเครื่องไทยทานใส่กระทงใบตองวางไว้บนพื้นดินหรือห้อยแขวนไว้เพื่อให้ผีกิน

๔.๒ ประเพณีของภาคใต้

สารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้ถ่ายทอดภาพประเพณีของภาคใต้ไว้ในส่วนของประเพณีทำบุญไหว้ตายาย ประเพณีชิงเปรต ประเพณีลากพระ และประเพณีเกี่ยวกับข้าว ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

๔.๒.๑ ประเพณีทำบุญไหว้ตายายและประเพณีชิงเปรต

ประเพณีทำบุญไหว้ตายาย เป็นประเพณีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ปู่ย่า

ตายาย ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนประเพณีชิงเปรต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒: หน้า ๓๖๓) ได้นิยามคำว่า ชิงเปรต ไว้ว่า “ก. แย่งเครื่องเช่นสรวงวิญญูณบรรพบุรุษหรือผู้ที่ตายไปแล้วซึ่งเรียกว่า “เปรต” ในงานทำบุญวันสารท เมื่อเสร็จพิธีเช่นแล้วถือว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นมงคล น. เรียกรงานพิธีทำบุญวันสารทว่า พิธีชิงเปรต” ซึ่งประเพณีสองส่วนนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นการทำบุญสารทเดือนสิบของคนไทยทางภาคใต้ ถือเป็นงานบุญใหญ่ จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนสิบของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่พืชพันธุ์ธัญญาหารกำลังออกดอกออกผล เป็นประเพณีที่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว (รวมถึง ผี เปรต ที่ไม่มีญาติ) โดยเชื่อกันว่าในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ ถึง ๑๕ ค่ำ (รวม ๑๕ วัน) ยมบาลจะอนุญาตให้เปรตขึ้นมาเที่ยวหรือเยี่ยมเยือนบุตรหลานได้ปีละ ๑ ครั้ง ในเวลาดังกล่าว บุตรหลานจึงจัดพิธีขึ้น เพื่อให้บรรพบุรุษได้รับส่วนกุศล ในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “บ้านซวยทุ่ง” ได้ถ่ายทอดภาพประเพณีทำบุญไหว้ตายายไว้ทั้งในส่วนของการเตรียมขนมไหว้ตายาย ความเชื่อและความหมายของขนมแต่ละอย่างที่ผีปู่ย่าตายายและญาติพี่น้องจะได้รับผลแห่งบุญที่แตกต่างกัน เช่น ขนมพอง ใช้แทนเรือเพื่อข้ามน้ำ มหาสมุทร ขนมลาแทนเครื่องนุ่งห่ม ขนมบัวใช้แทนลูกสะบ้า ขนมดีซำแทนแก้วแหวนเงินทอง ขนมไข่ปลาแทนข้าวปลาอาหาร เป็นต้น กล่าวถึงของที่ใช้สำหรับการจัดประเพณี วิธีการทำบุญไหว้ตายายว่า ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องนำอาหารไปทำบุญที่วัดทั้งในวันรับตายายและวันส่งตายาย มีกวน้ำ ขนมไหว้ใส่ภาชนะและของใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นพร้อมเขียนชื่อบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วใส่ไว้ด้วย พระจะทำพิธีสวดบังสุกุลและญาติที่ทำบุญให้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงภาพบรรยากาศในพิธีไหว้ตายายไว้ดังความว่า

“...วันรับตายาย แม่เตรียมข้าวปลาอาหารไปวัด และเตรียมขนมไหว้ตายายไปด้วย คนแต่่าคนแก่มากันเต็ม เมื่อพระฉันข้าวเสร็จแล้ว ทุกคนต่างนำขนมไหว้ตายายใส่ถาดใส่โคม (กะละมัง) แล้วเขียนชื่อญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วใส่ไว้ พระจะทำพิธีบังสุกุล ส่วนญาติก็กรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ตายาย หลังจากที่ยายได้มาเที่ยวเมืองมนุษย์เป็นเวลา ๑๕ วันแล้ว ต้องกลับไปในที่ที่เคยอยู่ ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องทำพิธีส่งตายายในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเป็นวันครบรอบกำหนดกลับ...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๖๓)

งานประเพณีทำบุญไหว้ตายายจึงเป็นงานบุญที่ส่งเสริมความรัก ความผูกพันของครอบครัวและญาติพี่น้อง รวมถึงเป็นการระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ สำหรับประเพณีชิงเปรตสืบเนื่องกันกับประเพณีทำบุญไหว้ตายาย กล่าวคือ สำหรับที่ญาติเตรียมมานอกจากจะนำมาถวายพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษแล้ว ส่วนหนึ่งญาติ ๆ จะนำไปวางบนศาลา หลาหรือบนร้าน

เรียกว่า “ร้านเปรต” เพื่อทำพิธีชิงเปรตต่อไป ในเรื่องได้กล่าวไว้ว่า ญาติจะนำอาหาร ขนมและผลไม้ สำหรับให้เปรตขึ้นไปวางบนหลา เมื่อพระสวดบทกรวดน้ำจบก็จะเริ่มพิธีชิงเปรต โดยในเรื่องได้ บรรยายภาพความสนุกสนานในพิธีไว้ว่า

“...เมื่อสวดโดยถาศพีจบก็ถึงเวลาชิงเปรต พอมีเสียงสัญญาณว่าชิงได้ ทุกคนที่คอยที่อยู่ ต่างกรูเข้าไปแย่งของกินที่อยู่บนหลากันอืดลุด วุ่นวายไกลาหล ท่ามกลางเสียงเชียร์อย่างสนุกสนาน แคंपริบตาเดียว บนหลาก็มีแต่เศษขนมและ ผลไม้แกเลื้อนกลาด คนที่ชิงเปรตได้จะเอาของมาอวดกันว่าตนเองแย่งอะไรได้บ้าง บางคนก็ป็นขึ้นไปบนต้นมะพร้าว เพื่อเอาของกินที่มีคนแกล้งเอาไปแขวนไว้ พอเอาลงมาได้ก็มีเสียงเฮกันอย่างสนุกสนาน”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๖๕)

ในประเพณีชิงเปรตมีความเชื่อว่าการแย่งของเปรตเป็นสิริมงคลและได้กุศลมาก ผู้ชิงเปรตได้เป็นการทำบุญ เพราะหากบุตรหลานของเปรตตนใดชิงของในพิธีได้เปรตตนนั้นก็ได้รับ ด้วยเช่นกัน ประเพณีการทำบุญไหว้ตายายและประเพณีชิงเปรตจึงเป็นการทำบุญให้บรรพบุรุษ ญาติผู้ล่วงลับ และผี(เปรต) ที่ไม่มีญาติไปพร้อม ๆ กัน การถ่ายทอดภาพประเพณีทั้งสองไว้ใน สารคดีเรื่องดังกล่าวจึงทำให้เข้าใจและเห็นภาพประเพณีวิถีชีวิตของคนไทยภาคใต้ ความผูกพันใน เครือญาติ กวราคารพผู้อาวุโส ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และความเลื่อมใสในพระพุทธ ศาสนา

๔.๒.๒ ประเพณีลากพระ

ประเพณีลากพระ ชักพระ หรือแห่พระ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันออก พรรษา เป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา ปรากฏในพุทธประวัติว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้ เสด็จขึ้นจำพรรษา เพื่อโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตลอดพรรษาในวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ พระพุทธองค์จึงเสด็จกลับลงมาสู่โลกมนุษย์ ประชาชนเมื่อทราบข่าวต่างชวนกันไปเฝ้ารับเสด็จ พระพุทธองค์ จนมีประเพณี เรียกว่า ตักบาตรดาวดึงส์หรือตักบาตรเทโว ถ้าที่ใดมีภูเขาก็จะนิมนต์ พระลงมาจากภูเขาและชาวบ้านจะพากันยื่นรองสองข้างทางเพื่อตักบาตร มีความหมายว่า พระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ แล้วจึงอัญเชิญพระพุทธองค์ขึ้นประทับบนบุษบกที่เตรียมไว้ แห่แหน และอัญเชิญไปสู่วที่ประทับ ทำให้เกิดประเพณีแห่พระหรือชักพระขึ้น (สายสุนีย์ สุขนคร อ้างอิงใน สมปราชญ์ อัมพะพันธ์, ๒๕๓๖, หน้า ๙๒) ประเพณีลากพระหรือชักพระสามารถจัดขึ้นได้ทั้งทาง บกและทางน้ำ ในสารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้ถ่ายทอดภาพประเพณีนี้ไว้ทั้งใน เรื่องขบวนแห่ว่ามีกรประโคมกลองทัด ซอ ฆ้อง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ฉาบ ในเรือพระมีการตกแต่งลายไทย ด้วยกระดาษสีอย่างสวยงาม กลางเรือมีบุษบกเรือนไทยที่สวยงาม ซึ่งเรียกกันว่า “นมพระ”

ในบุษบกมีพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเคารพสักการะประดิษฐานอยู่ ผู้คนต่างมีส่วนร่วมในการรับเชื้อกลากพระ ด้วยเชื่อกันว่าการได้ลากพระจะได้รับผลบุญมาก ชาวบ้านมีการเตรียมขนมต้ม (ขนมที่ใช้ข้าวเหนียวห่อด้วยใบกระพ้อเป็นรูปสามเหลี่ยม นำมาต้มหรือหนึ่งให้สุก) มีการเล่นสนุกด้วยการแย่งเรือพระ เป็นการสร้างบรรยากาศให้สนุกสนาน ความตอนหนึ่งได้กล่าวถึง ช่วงเวลาที่จัดประเพณีนี้ขึ้นและได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้ไว้ว่า

“...วันแรม ๑-๒ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังออกพรรษาแล้วหนึ่งวัน มีประเพณีลากพระ ซึ่งชาวใต้เชื่อกันว่าการลากพระจะทำให้ฝนตกตามฤดูกาล การลากพระมีสองรูปแบบ คือ การลากพระทางน้ำ และทางบก ชาวบ้านจะพร้อมใจกันอาราธนาพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่วางอยู่เหนือเรือ ฆ้อง หรือล้อเลื่อน แล้วแห่แหนชักลากไปตามลำน้ำหรือตามถนนหนทางแล้วแต่ความสะดวกของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ก็เรียกว่า เรือพระ เหมือนกัน เรือพระมักตกแต่งเป็นรูปพญานาค เพราะเชื่อกันว่า นาค เป็นผู้ให้น้ำแก่มนุษย์โลก ส่วนพระพุทธรูปที่ใช้ในพิธีนิยมใช้ปางอุ้มบาตร หรือปางคันธารราษฎร์ซึ่งเป็นปางขอฝน”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๑๓๖)

ดังนั้นประเพณีลากพระหรือชักพระจึงเป็นทั้งประเพณีที่สืบทอดตามคติพระพุทธรูปศาสนา จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น

นอกจากประเพณีตามที่กล่าวมา ในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องยังได้กล่าวถึงประเพณีที่เกี่ยวกับข้าวไว้ด้วย โดยในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้ถ่ายทอดประเพณีการทำบุญลานไว้ว่า “...การทำบุญลาน ก็คือ การเลี้ยงพระที่จัดขึ้นข้างลานข้าว ในปีที่ได้ข้าวมาก ๆ อาจมีการจ้างหมอลำมาแสดงเพื่อเป็นการฉลอง เรียกว่า บุญกุ่มข้าวใหญ่ (กุ่ม-กอง)...” (ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๖๑) การทำบุญลาน เป็นพิธีทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือกและพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นการรับขวัญข้าว พิธีจะจัดขึ้นหลังจากการนวดข้าวแล้วเสร็จ และจัดก่อนที่จะมีการเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางต่อไป ในพิธีจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่ลาน (โดยส่วนใหญ่จะสวดตอนเย็น) และวันรุ่งขึ้นก็ถวายภัตตาหาร ซึ่งเจ้าภาพจะเชิญญาติและชาวบ้านใกล้เคียงมาร่วมในพิธี สำหรับเรื่องข้าวในเรื่องดังกล่าว ยังได้กล่าวถึง ตำนานเกี่ยวกับข้าวว่า ข้าวในยุคแรกจะมีเมล็ดใหญ่เท่าลูกมะพร้าว ต่อมาแม่เฒ่าคนหนึ่งได้อธิษฐานถึงพระแม่โพสพ ขอให้ตนเองมีข้าวสำหรับรับประทานตลอดไป เนื่องจากตนเองไม่มีสามีแล้ว เมื่อจบคำอธิษฐานปรากฏเมล็ดข้าวไหลเข้ามาในบ้านของนางจนล้น นางใช้ไม้คานตีไล่ข้าว จนทำให้เมล็ดข้าวแตกเป็นเมล็ดเล็ก ๆ เหมือนในปัจจุบัน ตอนสายลมในป่าข้าว นอกจากกล่าวถึงประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินแล้ว ยังกล่าวถึงพันธุ์ข้าว ๒

ชนิด คือ ข้าวเบา พันธุ์อายุสั้นหรือข้าวดอก ข้าวหนัก พันธุ์อายุยาวหรือข้าวใหญ่ ซึ่งทั้งสองสายพันธุ์ จะให้ผลผลิตและมีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวต่างกัน ในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้กล่าวถึงพิธีไหว้แม่โพสพไว้ว่า

“...ราวเดือน ๓ ข้าวเริ่มสุกแล้ว ตอนนี้ทั่วท้องทุ่งมองเห็นแต่สีเหลืองทองไปสุดลูกหูลูกตา สมกับคำว่า ทุ่งรวงทอง เป็นสัญญาณว่าถึงเวลาเก็บข้าวแล้ว ก่อนจะเก็บข้าวแม่จะทำพิธีไหว้แม่โพสพ แม่เตรียมข้าวสุก ปลาทั้งตัว แอง ต้มขนมโค (ขนมต้ม) ผลไม้และน้ำใสในกระทงเล็กกระทงน้อยวางในถาด แม่ทูนถาดไว้บนหัว เดินไปตามคันทนาแปลงที่อยู่ใกล้บ้าน ... จากนั้นแม่จะนั่งพนมมือ ลูกฉันพลอยพนมมือตามแม่ แม่กล่าวคำขอขอบคุณแม่โพสพที่ทำให้มีข้าวกินอย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี แม่โพสพคือเทพเจ้าแห่งข้าวที่ประทานพรให้ชาวนามีข้าวกิน...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๒, หน้า ๗๗-๗๘)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒, หน้า ๘๗๗) ได้นิยามคำว่า แม่โพสพ ไว้ว่า “เทพธิดาประจำข้าวหรือเจ้าแม่แห่งข้าว” ตามคติความเชื่อเดิมเชื่อกันว่า แม่โพสพ คือ ผีหรือเทวดาประจำพืชที่มนุษย์เชื่อถือ การบูชากราบไหว้เป็นการแสดงความเคารพและระลึกถึงบุญคุณของแม่โพสพ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชที่ปลูกตามฤดูกาล เชื่อกันอีกว่า เทวดาประจำพืชดังกล่าว มักเป็นเทวดาผู้หญิง เพราะข้าวเป็นอาหารหลักใช้เลี้ยงชีวิตให้เจริญ มีสุขภาพดี เปรียบเสมือนมารดาหล่อเลี้ยงลูกให้เจริญเติบโตขึ้น (งามพิศ สัตย์สงวน, ๒๕๔๕, หน้า ๑๐๓)

จากที่กล่าวมาในข้างต้นในเรื่องของประเพณีทั้งที่ถ่ายทอดไว้ในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ทำให้เห็นภาพชีวิตพื้นบ้านทั้งของคนไทยในภาคอีสานและคนไทยในภาคใต้ที่ถ่ายทอดผ่านคติความเชื่อ จุดมุ่งหมาย และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีนั้น ๆ ว่า มีความผูกพันและศรัทธาในพระพุทธานุภาพอย่างเหนียวแน่น ดังจะเห็นได้ว่าทุกประเพณีล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพิธีสงฆ์และการทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงคติ ความเชื่อที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตการประพฤติปฏิบัติตน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันในระบบเครือญาติ การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าสามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ กล่าวได้ว่าภาพชีวิตพื้นบ้านที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องผ่านประเพณี ทำให้เยาวชนและผู้อ่านได้มองเห็นภาพชีวิตของคนไทยเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไร และหากนำมาเทียบเคียงกับชีวิตในปัจจุบันย่อมทำให้เห็นว่าแบบแผนการปฏิบัติของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งมาจนถึงปัจจุบันนั้นมียุคคุณค่า แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนไทยที่งดงาม

๕. การประกอบอาชีพ

ภาพการประกอบอาชีพหลักที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ก็คืออาชีพทำนา ซึ่งทั้งสองเรื่องได้เสนอความรู้ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนาไว้ทุกขั้นตอน โดยในเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” ได้กล่าวถึงตั้งแต่การจ้างลูกจ้างทำนา (บ่าวนา) ซึ่งผู้ถูกจ้างจะได้รับค่าจ้างเป็นข้าว ลูกจ้างต้องอยู่กับเจ้าของนา ตั้งแต่เริ่มฤดูทำนาจนเสร็จสิ้นการนวดข้าว กล่าวถึงขั้นตอนการทำนา ตั้งแต่การไถ การปักดำ การลงแขกดำนาไปจนถึงการเก็บเกี่ยว การเตรียมลานนวดข้าว การตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง และให้ภาพความเป็นอยู่ของชาวนาว่าบางครั้งหากนาอยู่ไกลก็ต้องอพยพไปพักแรมที่กระท่อมกลางนาดังความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงอาชีพทำนาและวิถีชาวนาไว้ว่า

“...ชาวบ้านผับเลี้ยงส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำนา ทุกคนที่เกิดมาพอเติบโตใหญ่สามารถอุ้มมัดกล้าได้ก็มีทักษะในการทำนาแล้ว เพราะการดำนาเป็นงานง่าย ๆ เพียงดึงต้นกล้าออกจากมัดที่เราอุ้มไว้ที่ละต้นสองต้นนำไปปักลงในดินเลนที่ได้รับการไถคราดไว้เรียบร้อยแล้วเท่านั้นเอง ปักห่างกันประมาณหนึ่งฟุต พยายามให้เป็นแถวเป็นแนวอย่างที่คุณใหญ่ทำ...เมื่อฤดูทำนามาถึง ชาวบ้านหลายครอบครัวที่มีนาอยู่ไกล ๆ ก็จะอพยพไปพักแรมกันที่กระท่อมกลางนา...”

(ยายนาง, ๒๕๕๓, หน้า ๙๒-๙๓)

ส่วนภาพการประกอบอาชีพทำนาที่ถ่ายทอดลงในสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” นั้นได้เสนอสาระความรู้ไว้ทุกขั้นตอนการทำนา ตั้งแต่การเตรียมไถนา วิธีการไถนาว่า มี ๒ อย่าง คือ การไถตะ การไถแปร การจัดเตรียมพันธุ์ข้าว วิธีการปลูกข้าว (น้ำข้าว) วิธีการถอนกล้า วิธีการดำนา วิธีการเกี่ยวข้าว ทั้งในส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว (แกระ) และวิธีการเก็บเกี่ยวรวมไปถึงวิธีการนวดข้าวไว้อย่างละเอียด ดังความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงวิธีการเกี่ยวข้าวไว้ว่า

“...เวลาจะเกี่ยวข้าวต้องใช้มือข้างที่ถนัดจับแกระโดยให้ไม้ไผ่กลมมอยู่ในง่ามมือ นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ และนิ้วกลางอยู่ด้านบน นิ้วนางกับนิ้วก้อยอยู่ด้านล่าง ใช้นิ้วชี้กับนิ้วกลางวัดตรงข้าวเข้าหาตัว พร้อมทั้งดันมือให้แกระตัดรวงข้าวมาทำไว้ในอุ้งมือ จึงเรียกว่า “เก็บข้าว” เพราะใช้มือเก็บข้าวที่ลรวง...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๗๙)

นอกจากอาชีพทำนา ในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ยังได้กล่าวถึงอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น อาชีพการทำประมงของชาวไทยมุสลิม อาชีพค้าขาย อาชีพทำสวนมะพร้าวหรือสวนผลไม้ และอาชีพเล่นเรือโดยสาร เป็นต้น กล่าวได้ว่า ภาพชีวิตด้านการประกอบอาชีพที่ถ่ายทอดไว้ในสารคดี

สำหรับเยาวชนทั้งสองเรื่องมุ่งเน้นเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพทำนาเป็นหลัก ซึ่งแม้ขั้นตอนวิธีการทำนาจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ทำให้เยาวชนและผู้อ่านเห็นภาพของชาวนาทั้งสองภูมิภาคว่าเป็นอย่างไร หากนำมาพิจารณาเทียบเคียงกับขั้นตอนวิธีการทำนาในปัจจุบันจะเห็นความแตกต่างกันโดยเฉพาะเรื่องวิธีการ ซึ่งในปัจจุบันมีการพึ่งพาแรงงานมนุษย์น้อยลง อย่างไรก็ตามภาพชีวิตการประกอบอาชีพที่สะท้อนผ่านสารคดีทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นว่า อาชีพดั้งเดิมของคนไทยส่วนใหญ่ก็คือเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา

๖. อาหารและสมุนไพร

อาหารไทยมีเครื่องปรุงที่ให้ทั้งคุณค่าทางโภชนาการและมีสรรพคุณทางยาสมุนไพรไปพร้อมกัน โดยเฉพาะอาหารพื้นบ้าน ดังที่ สง่า ดามาพงษ์ (๒๕๔๒, หน้า ๔๐) ได้กล่าวไว้ว่า “อาหารไทยพื้นบ้านไม่เพียงแต่มีเสน่ห์ของความ เป็นไทยในตัวของมันเอง ที่มีรสชาติกลมกล่อม หลากหลายรสในอาหารชนิดเดียวกันเท่านั้น อาหารพื้นบ้านไทยยังแสดงออกถึงภูมิปัญญาอันหลักแหลมของบรรพบุรุษที่ค้นคิดปรุงแต่งให้เป็นอาหารแห่งสุขภาพโดยแท้จริง” เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในอาหารพื้นบ้านมีสารอาหารที่ครบถ้วนทั้ง ๕ หมู่ มีสารเคมีปนเปื้อนในปริมาณน้อย เนื่องจากวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติ ในสารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “เมื่ออายุอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้ถ่ายทอดภาพอาหารการกินไว้ว่า อาหารส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติ มีการปลูกพืชผักเครื่องปรุงไว้รับประทานและนำมาใช้เป็นยา โดยในเรื่อง “เมื่ออายุอายุเท่าหนู” ได้กล่าวถึงแหล่งอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติ เช่น ปลา เห็ด กบ เขียด พืชผักตามฤดูกาล ฯลฯ ในครัวเรือนนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทาน

ส่วนการปรุงและแปรรูปอาหารอาศัยวัตถุดิบที่มีตามฤดูกาล เช่น ช่วงต้นฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าวกำลังแตกรวงและเริ่มผลิตน้ำนมสีขาวอยู่ภายในเมล็ด ก็จะมีการทำข้าวเม่า ข้าวฮางไว้รับประทาน นอกจากนี้ในเรื่องยังได้ถ่ายทอดให้เห็นว่า อาหารที่มีหรือหามาได้ยังแบ่งปันให้เพื่อนบ้านไว้รับประทานด้วยเช่นกัน สำหรับในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องอาหารและสมุนไพรไว้ทั้งในส่วนที่เป็นแหล่งอาหาร ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่ปลูกไว้รับประทานและใช้เป็นยา และแหล่งอาหารในตลาดที่มีอาหารอย่างหลากหลาย ถ่ายทอดชนิดของอาหารและวิธีการทำอาหาร ทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน ทั้งที่ทำไว้รับประทานเอง และทำขึ้นเพื่อจำหน่ายไว้อย่างละเอียด ตัวอย่างอาหารคาว เช่น น้ำพริก (น้ำซุบ) ต้มกะทียอดมะพร้าวอ่อนใส่เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ (เล็ดยาร่วง) แกงเลียง แกงส้ม แกงไตปลา การทำเคย เป็นต้น จากที่ยกตัวอย่างมาทำให้เห็นภาพอาหารที่ถ่ายทอดลงในสารคดีเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ในส่วนของอาหารคาวจะเป็นอาหารพื้นบ้านทางภาคใต้เป็นหลัก ส่วนอาหารหวานซึ่งในเรื่องเน้นการปรุงเพื่อจำหน่าย จะเป็นอาหารหวานของไทยที่ทุกภูมิภาคนิยมรับประทาน อย่างไรก็ตามอาหารหวานหรือขนมพื้นบ้านทางภาคใต้ก็มี

ถ่ายทอดไว้เช่นกัน ดังที่ได้เสนอรายละเอียดไปแล้วในส่วนของประเพณีไหว้ตายาย (ผีปู่ย่าตายาย) หนึ่งในเรื่องยังได้เสนอรายละเอียดให้ทราบว่า อาหารที่ปรุงเพื่อรับประทานเองจะนิยมปลุกเครื่องปรุงทั้งที่ใช้เป็นอาหารและใช้เป็นยาไว้ในครัวเรือน ความว่า

“...เครื่องปรุงที่ใช้ประกอบอาหารทุก ๆ วันแม่ไม่ต้องไปซื้อ แม่จะปลุกไว้กินเองข้าง ๆ ครัว เช่น บอน ขมิ้น ตะไคร้ ชিং ข่า ใบโหระพา ใบกะเพรา ฯลฯ ผักแกงเลียงก็เก็บผักขึ้นเองตามข้างรั้ว เช่น ผักตำลึง ผักหวาน ถั่วพู ขึ้นในที่ลุ่ม เช่น ผักกูด ผักลำเพ็ง ข้างครัวมีต้นมะนาวที่มีลูกตลอดปี มีต้นมะขามต้นเล็ก ยอดมะขามอ่อนใช้แกงส้ม แกงเลียงกะทิใส่เล็ดยาร่วง เวลาถูก ๆ เป็นหวัด แม่จะใช้ใบมะขามแก่ หัวหอมแดง ขมิ้น ทูบใส่ในน้ำร้อนแล้วผสมเป็นน้ำอุ่นให้อาบหรือรดหัว สักพักก็ส่งขี้มูกออกมาเป็นพวง จมูกโล่ง หลังจากนั้นหวัดก็หายเป็นปลิดทิ้ง ถ้าลูกปวดฟันแม่ก็เอาผักคราดหัวแหวน...มาบดกับเกลือแล้วใส่ในรูฟัน ผักคราดหัวแหวนมีรสเผ็ดร้อนและเค็ม มันจะดูดซับ ๆ ลูกจันต้องทนนอนปวดฟันจนน้ำลายไหลสั๊กพักใหญ่ ๆ จนแผลหลุดไป ตื่นขึ้นมาก็หายปวดเป็นปลิดทิ้ง ลูกขึ้นมาวิ่งเล่นได้...”

(จรรยา ชูสุวรรณ, ๒๕๕๒, หน้า ๒๒-๒๓)

กล่าวได้ว่าภาพชีวิตพื้นบ้านเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพรที่ถ่ายทอดผ่านสารคดีสำหรับเยาวชนเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตของคนพื้นบ้านภาคอีสานและภาคใต้ที่มีความใกล้ชิดและพึ่งพาธรรมชาติเป็นแหล่งอาหาร โดยเฉพาะในเรื่องแรกได้ถ่ายทอดให้เห็นความเรียบง่ายในเรื่องอาหารการกินของคนไทยภาคอีสาน และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต ส่วนเรื่องที่สองสะท้อนให้เห็นภาพอาหารพื้นบ้านของคนไทยภาคใต้ ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของอาหารและสมุนไพร

บทสรุป

สารคดีสำหรับเยาวชนรางวัลแว่นแก้วเรื่อง “เมื่อยายอายุเท่าหนู” และเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ได้ถ่ายทอดภาพชีวิตพื้นบ้านของไทยในชนบทในยุคที่ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยียังไม่ได้เข้ามามีอิทธิพลในชีวิตดังเช่นปัจจุบันผ่านเรื่องราว ประสบการณ์ชีวิตของ “ยายนาง” และ “ลูกจัน” ผู้เล่าเรื่องซึ่งแม้จะเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์ชีวิตเชิงอัตชีวประวัติ แต่เรื่องราวมุมมองต่อเหตุการณ์ ประสบการณ์ดังกล่าว กลับเป็นภาพฉายให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต (ทางภาคอีสานและภาคใต้) เมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี ว่ามีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีความผูกพันใกล้ชิดกัน มีการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ทั้งของเล่น การแสดงและอาหารที่สามารถ

หาได้ในท้องถิ่นตามธรรมชาติและตามฤดูกาล มีการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางภูมิปัญญา มีการรับและสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตปฏิบัติที่งดงาม แฝงคติความเชื่อความศรัทธาในประเพณีแต่ละอย่าง ทั้งที่มา รูปแบบ ผลของการจัดประเพณี รวมถึงสะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ดังจะเห็นได้ว่าประเพณีที่จัดขึ้นล้วนมีพิธีสงฆ์เป็นหลัก นอกจากนี้ยังเป็นภาพฉายให้เห็นถึงอาชีพทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทยว่ามีขั้นตอน มีวิธีปฏิบัติอย่างไรกว่าจะได้ผลผลิตเป็น “ข้าว” ใ้รับประทาน

สารคดีสำหรับเยาวชนรางวัลแว่นแก้วดังกล่าวทำให้เห็นวิถีชีวิตที่งดงาม เรียบง่ายและมีความสุข ทั้งยังทำให้ได้ตระหนักในคุณค่าของความสุขว่า การเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การรู้จักแบ่งปัน ย่อมทำให้มีความสุข หากเปรียบเทียบกับการดำเนินชีวิตและสังคมในปัจจุบัน อาจทำให้ได้แง่คิด คุณค่าในการสร้างความสุขที่แท้จริงของชีวิตได้ไม่ยาก กล่าวคือ ทำให้เห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เมื่อคนในสังคมรู้จักประมาณตน รู้จักแบ่งปันและเกื้อกูลกัน ไม่ปรารถนาเพียงแค่ความสะดวกสบายจากปัจจัยภายนอก ไม่เห็นแก่ตัว มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นไทยก็จะสามารถค้นพบความสุขภายในจิตใจอย่างแท้จริง

การที่ผู้เขียนถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์ของตน แล้วสามารถฉายให้เห็นภาพชีวิตหลาย ๆ ชีวิต จนทำให้มองเห็นเรื่องราวในสังคมโดยรวมได้ แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจ ความใส่ใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมอันดีงามและมีคุณค่าที่ตนได้สัมผัสและเรียนรู้มา ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาที่จะรักษาคุณค่า ความดีงามนั้นไว้ให้คนรุ่นหลังและสังคมได้รับรู้ เพื่อให้คนในสังคมได้คิดทบทวนถึงคุณค่าและความดีงามเช่นเดียวกับผู้เขียน โดยใช้งานเขียนประเภทสารคดีเป็นเครื่องมือสื่อสาร เพื่อนำเสนอสาระความรู้อันเป็นประโยชน์และถ่ายทอดความบันเทิงไปพร้อม ๆ กัน ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เห็นความน่าสนใจของงานเขียนประเภทสารคดีอีกด้านหนึ่งว่า สามารถถ่ายทอดสาระประโยชน์ ถ่ายทอดทรรศนะที่จรรโลงสังคม

รายการอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. (๒๕๔๕). *วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง*.

กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น.

จรรยา ชูสุวรรณ. (๒๕๕๒). *บ้านชายทุ่ง*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ทีน.

จิตรา ชูทรานนท์. (๒๕๔๑). *โนราห์ศิลปะการแสดงชั้นสูงของชาวภาคใต้*. *วารสารวัฒนธรรมไทย*, ๓๕(๑๐), ๒๙-๓๒.

ชวลีพร สุสุวรรณและสุชีราภรณ์ บริสุทธิ์. (๒๕๔๒). *ความรู้รอบตัว ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรวิพัฒน์ จำกัด.

นานมีบุ๊คส์. (๒๕๕๑). *หลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการประกวดนานมีบุ๊คส์อะวอร์ดปี ๕๒*. วันที่สืบค้นข้อมูล ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๔, จาก http://www.nanmeebooks.com/reader/news_inside.php?newsid=๒๐๘.

พรชัย จันทโสภ. (๒๕๕๒). *รางวัล/อำนาจ/บทบาท ในวงวรรณกรรมไทย*. วันที่สืบค้นข้อมูล ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๔, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/life-style/read-write/20091228/92898/%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%97%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2.html>.

มติชน. (๒๕๔๔). *รางวัลแฉกวรรณกรรมเยาวชนไทยจะไปไหนไต่*. *มติชนรายวัน*. วันที่สืบค้นข้อมูล ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๔, จาก <http://www.maticchonbook.com/newsdetail.php?gd=44482>.

ยายนาง. (๒๕๕๓). *เมื่อยายอายุเท่าหนู* (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สง่า ดามาพงษ์. (๒๕๔๒). *การนำอาหารพื้นบ้านคืนสู่สังคมไทย*. *สสม*. อีสาน, ๑๕(๕), ๓๙-๔๔.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (๒๕๓๖). *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๕๐). *สงกรานต์ ขึ้นฤดูกาลใหม่ (ปีใหม่) ของพราหมณ์ สุวรรณภูมิ*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.